

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Муке по Хани

Љиљана Ђук

Напољу јаросна јулска звезда прилико је прошло пет поподне. Пред улазом на радиологију стоји цицеларник за бицикле. Али, тамо је таква упека да је Хава потражила боље место за паркирање. Под крошњом у хладу, пар метара даље, стоји мали дрвени киоск, затарабљен. Хава заврири кроз решетке и слабо затвњена врата кућице. Све је било тихо и бешумно, пуно паучине. Избачена стаклена витрина која гледа на пут, прљавија је и умазана. И њу је Хава десним оком снимила. Ова пасловни бицикл уз решетку врата и закључа га. Помазивши мачку која је ту да прошла, весело је ушла на шалтер да се пријави. Била је трећа по реду. Први је био један јак човек, лако обучен, с мањарским нагласком. Расположено је разговарао са медицинским братом. Резултати су му били добри, имао је разлога за радост. Испред Хане је била још једна жена дуге седе косе која је држала папире у руци и подизала их и спуштала сваки час. Гледала је у страну кроз зидове спољашње и унутрашње. Јак човек је завршио свој посао а седој жени рекоше да сачека и узеше јој папире из руке. Потом јој вратише папире. „Станите тамо код оних врата“, рекоше јој. Жена гледа низ ходник. Трепћући немоћно погледа у медицинског брата. Он јој показује испруженом руком као да је саобраћајца на раскрсници на којој су се покарварили семафори. „Тамо где су оне зелене столице“, вели он, „седите тамо, прозваће вас“. Она оде. „Не, тамо! Тамо!“ Гледа за њом. Бечи се у чуду. Отворених уста са рукама на куковима, окреће се Хани. „Где, где је стала. Рекао сам код зелене столице а не код црвене. Боже, шта је са овим људима.“ Хава гледа медицинског брата са разумевањем. Весело је премда ради са невољницима. Јер, ко је дошао на магнетну резонанцу, тешко да је здрав. „Дајте овамо те папире“, каже он Хани. „Сачекајте мало“, каже. Одлази у своју кабину иза стакла и почиње да листа папире. Задржава се на једном. „Арепт?“ „Да“, каже Хава Арепт. „Имате заказано?“ „Да, у пола шест“, довикује Хава лицу иза стакла. „Хм, доооообро.“

Утом у Пријемно одељење улеће неки комуникулус лемећи руке. Гледа лево и десно. Прилази двома женама, запосленим на Одељењу. Фрфља нешто нејасно. Хава мисли о „имачима“ моћи. О томе да ли има насилна тамо где има моћи, и обрнуто. Човечуљка снашла нека силна невоља. Изгледа да му је неке нешто украо. Или је изгубио нешто драгоцено. Иде низ ходник и тражи то своје изгубљено и драгоцено – ко зна шта. Можда време. Хава препозна у његовом брзом претећем говору неколико речи. „Бицикл“ и „чији је“. Скочи са столице. „Који бицикл?“, уштак она човечуљка. „Онај напољу на мојим вратима“, одговори човечуљак показујући обема рукама на излазу. „То је мој бицикл“, дреску Хава Арепт и излети. Комуникулус за њом. „Па како неко може да закључа бицикл уз туђа врата? Па како је то могуће? Па је л' то нормално? Па како вас није срамота? Па је л' имате ви ништа у тој вашој глави? Па да сте мушко, зваате како бих ја решио овај проблем са вама? Јој, само да сте мушко, не да бих вас ја, уз.“ Хава га смирује. „Полако, брате. Извини. Мислила сам да ту нема никог.“ „Па како нема? Је л' ви видите да су то врата и да је то киоск? Па је л' имате ви очи?“ „Добро, де, жао ми је“, каже Хава, откључа бицикл и помери га на другу страну. „Нисам хтела да паркирам на сунцу.“ „Па што нисте отишли, ево, тамо?“ „Па хтела сам ту код вас.“ Али, човечуљак је спласнуо већ код оних „брате“. Гледао је у Хану, одједном раширио руке и просто више није знао шта да каже. Није знао где се дела она потреба од малопре да неке заврне шију. Хава исто рашири руке. „Да се ми измиримо, шта велите?“ Човечуљак гледа, занојај по челу. Оклевајући, направи мали несигуран корак према њој. И – тако се они загрле. Хава потапша човека по леђима. Био је мокар од стреса. Човек спусти руке низ тело. „Сад кад сам све затворио, сад можете да закључате бицикл за моју радију. Имате ту места. Ево овде, на пример.“ Нека, хвала“, каже Хава и прикопча Пегаса за цицеларник. Нека остане тамо. „Ма, молим вас, закључајте бицикл за ову решетку. Изгореће на том сунцу!“ „До виђења, добри човече!“, добаца му Хава, па трк на шалтер да не пропусти снимање главе. „Измирим се се“, добаца Хава медицинском брату који је кроз стаклена врата забезекут пратио ову малу мушко-женску борбу у којој је требало да легу перје. Он погледа у Хану као да је блесав. У ствари, Хава Арепт му је нишла на живце од самог старта. Сматрао је да је он одце глави. Да је у надређеној позицији према тим бедним пацијентима, а ова жена дошла је овде да доминира. И луда је. Шта има да грли непознатог човека у кругу болнице. То се не ради. Вратио јој је папире мрштећи се и склањајући поглед у страну. Хава се смењесила. Бил јој жао што се тако брзо завршило кратко напанивање њихове две могаде. Са Комуникулусом је боље прошла. Мала варијанта добре воље заувек их је повезала. Утом неке из ходника запева Ханиво име. Она се окрену. Плас је припадо младром и лепушастом медицинском техничару, новом параграфу у њеној прози. Скинула је злато и сребро са руку, ушију и врата, и тако гола легла на тацну. Тацну гуруше у тунел и пустише Баха. Симфонију. ■

ИНТЕРВЈУ: МАРИЈАНА ПРПА ФИНК, ГЛУМИЦА

Фестивалска ружа ветрова

Маријана Прпа Финк је глумица, предаје на Академији уметности Нови Сад, а кад је реч о Суботици, великом фестивалском центру позоришног живота, већ дуго води Форум за позоришна истраживања, који окупуља стручњаке из целог света да одговоре на веома интригантна питања у погледу стваралаштва за децу и младе. Форум ради у оквиру Међународног фестивала позоришта за децу који почиње управо данас, у организацији Отвореног универзитета Суботица, а ове године Маријана Прпа Финк је и селекторка главног програма.

● Шта за Вас представља Међународни фестивал позоришта за децу Суботица?

– Позоришни празник, темељно припремљен, добро организован, узбудљив, садржајан, са ствараоцима из целог света који се радују што долазе у Србију и показују највернијој публици – деци и младима, своје театарско умеће. Мислим да неко ко се целог живота бави позориштем не може да има лепше искуство од тог. Зато овај Фестивал волим и трудим се у оној сфери у којој ја могу, да буде беспрекоран. Тим са којом сарађујем у Отвореном универзитету Суботица, који је и продуцент Фестивала, је изванредан спој креативних и одговорних професионалаца, тако да су ту сви разлози да они због којих припремамо Фестивал а то је публика, буду очарани фестивалском „ружом ветрова“.

Фото: Д. Вуковић

Фестивал својом структуром сасвим одговара и мом професионалном идентитету. Трудим се да елементе и форме који се појављују у позоришном језику на сцени, кроз Међународни форум за истраживање позоришне уметности тематски транспонујемо и анализира дођемо до неких одговора који могу бити инспиративни у будућем практичном раду на сцени. Теме Форума бирамо унутар научно-истраживачке заједнице у заједничком раду и оне су увек одраз стремљења да позориште за децу и младе буде сапутник у одрастању за најразличитије групе младих и да их оснажи, на најбољи могући начин. Та размена знања и достигнућа у раду са децом је драгоценост за све учеснике Форума јер омогућава приступ новим знањима у кратком временском периоду кроз интензиван рад како у излагању радова, тако и гледању представа из целог света које долазе на Фестивал.

● Што се селекторског дела посла тиче, каква су кретања, колико сте у избору ишли на диверзитет, а колико на одређене појаве, жанрове, теме?

– Преглед 128 представа колико је пријављено на Фестивал је био веома интензиван и обухватао је представе из земаља и култура из целог света. Оно што је кључно у избору јесте да представа има дејство на публику у овом случају на младу публику. То дејство изражено кроз елементе сценског језика прави диверзитет пре свега у квалитету којим представа гради сценски израз. Када се појаве представе које производе сценско дејство а кроз елементе сценског израза се обраћају публици користећи сва сценски расположива средства да уведу децу у свет могућности које су за њих неодољиве, онда се избор намеће као неминовност. Таквим избором појави се и доминантан лик какав је Пинокио. Имамо два позоришта Пинокио (Пољска и Србија) и једну представу Пинокио (Бугарска). Ове године имамо 13 представа из 11 земаља. У избору доминира редитељско позориште јер је питање целине представе не само естетско већ и етичко питање за које је пре свега редитељ одговоран.

Игор Бурић

Различити приступи естетици у театру за децу

● У раду Форума за позоришна истраживања имате прилике да размењујете искуства са театролозима и педагозима из целог света. Да ли и како упоређујете ситуацију са нама овде?

– Наравно, природно је поређење, али је такође важно и дубоко разумевање кретања позоришне истраживачке заједнице како у практичном раду тако и театролошком смислу, јер је то кретање неминовно. Истраживања штампана у Зборнику за истраживање позоришне уметности, а која су резултат рада Форума, у издању Позоришног музеја Војводине и Отвореног универзитета Суботица, сваке године су сведок намере позоришних истраживача да досегну највиши степен промишљана театролошких и истраживачких домета. Ове године 28 истраживача из 15 земаља из целог света који ће излагати своје радове ће отворити своје истраживачке театролошке лабораторије и открити у оквиру теме *Различити приступи естетици у позоришту за децу и младе* богатство позоришног израза са четири континента. То је прилика за негововање радозналости како код наших тако и код истраживача из других земаља.

● Како успевате на две стране – селекторка програма и организаторка Форума – добра организација рада, или имате неки тајни састојак (смех)?

– Две стране које помињете су и две стране моје професионалне личности. Будући да сам глумица и професорица на једној страни и научница театролошкиња на другој, овај Фе-

УЗ ОДЛАЗАК ФРАЊЕ СТРАКЕ (1952 - 2025)

Вечити опозиционар наше стрип сцене

Пише: Илија Бакић

Фрања Страка био је – и остаје – раритетна, тика и благородна појава на српској стрип сцени. Он је један од вечитих опозиционара наше стрип сцене који је био „андерграунд“ много пре него што се талас тог стрипа уопште издигао на олим просорима, био је субверзивна алтернатива са сопственом, нишкатном путу којим је корачао (са дозом судбинске фаталности) устрајно и осмехнуто. Страка је био стрипаџија који долази из свакодневнице, у њој борави и – што је најбитније – не стида се тога ко је и одакле је већ, напротив, на томе инсистира. Дуго година радио је у Београдској фабрици цемента (БФЦ) и на својим рукама и леђима осетио сву тежину цакова цемента а олакшање души нашао је у стварању цртања. Бавио се карикатуром, књижевном илустрацијом и стрипом. Никада није био пуки реалиста јер је умео да се дистанцира од појавног, да искорачи у страну, према сатири и гротески. Једнако тако је умео да се издигне у сферу филозофско/егзистенцијалистичког светозора а на тим висинама није бивао јалово целомудрен и стерилан већ је зрачио животном снагом и простодушном мудрошћу која не компликује ово што је неспорно а када спекулише чини то како приличи вечном човеку који се игра (Хомо Луденсу) – полетно, раздрагао и фрустриран, увек у јуришу на ново и непознато, у про-

сторе на којима нема трагова претходника. Ако се деси да у тој работи, у заносу и опипљивости чистом слободом, омаме, Страки није било тешко да призна како је застрано и да и ту грешку изврне у причу, пошалицу и спрдању.

У његовом огромном опусу – јер цртао је стално, то је био извор његове животне снаге и радости – знатижељни читалац паћи ће све што пожели од фабричких (не)згода (у којима су се многи, иако непоменути, препознали и валутили на стрип ауторе) и легендарног Ајка, свакодневних мужева и супруга, радника и сељака, пијаца и кухиња, спаваћих соба и кабинета, политике и естраде, прошлости и будућности, тврдих кримића и љубића, шпијуна и физикалаца, фаталних спонзоршуа и спремачица, сликара, писца, стрипаџија, НеМириа и ДаСлава, Тарзана, Клаубоја и Индијанаца, цртица о вечитој слаткогорској теми љубави, мушко-женским мукама и радостима, састанцима и растанцима, разумевањима и неспоразумима, о (не)свадесним (ап)тајунацима, отпадницима и изопштеницима, неприлагођенима и од околних неприхваћенима те, напokon, о свеприсутном апсурду који се крије иза наводне „нормалности“ и само чека да се покаже и помрси сјајне, спасоносне планове и

системе. У Стракине стрипове стао је цео један свет састављен од безброј светова, непоповљив, велич од збира сопствених делова. Није имао длаке на језику ништа је марио за (само)цензуру већ је отвореног духа, својим речима или кроз мисли других, говори о себи и другима, свима нама у његовој близини и у даљини. Није код њега све било мрачно и безнадежно јер је знао да неке истине „јаче ударају“ ако су изречене кроз досетку, кроз цртачки каламбур, на први поглед смешну сцену иза које, на други поглед, буја горчина. Разбарушене линије из једне његове слике улазиле су у другу, карикатурални ликови бивали су редуковани до скица, од густих сенки стизало се до оштре кјароскуро поделе на бело и црно. Није инсистирао на допадљивости „на први поглед“ ништа на естетички руноног или чистој апстракцији – знао их је у стриповима било као што је било и табли које су, за промену, урађене сасвим конвенцијално. Контуре, профиле и анфасе, пејзаже и облаке уобличио је његова несташна линија, сигурна или дрхтава, постојана или местимична, испрекидана у тачке које се лако претпајају у најизглед празне квадрате са много значења.

Упркос ономе што је већ урадио, Страка је био непаметљив, није се бусео у груди, није рекоммировао сам себе (често и на своју штету јер оне која су му обежавали штампање књига није волео да подсећа на та обећања). Пуштао је своје стрипове у

свет знајући да их чекају ретке похвале и свакојаке патње, презир, подсмех, злурадост, апатија и несклапање потекли из духовне лењост. Али, његов искрени глас стизао је до оних који су поруку осетили, уважили је и поштовали. Тада се круг затварао: немирни, мудри, вада путајући дух Стракини и његова руна створили су сведочанство о непоповљивом постојању и трајању и то обананили остатку света/светова а потом је нешто ту поруку примио и илчитао, у својој чистој знатижељности и доброј вољи. Шта више прави Уметник који ствара „приче у сликама“ сме и може тражити? ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Пастир и рунолист Небојша Лапчевић (Агора)

У питању је семантички веома сложена, антрополошки и психолошки слојевита и мозаична песничка књига у којој уочавамо доминацију библијских мотива, митова, легенди, историје, историје уметности, савремености и, коначно, еротике. У контексту других књижевних остварења Небојше Лапчевића, ту нам се, како истиче Слађана Илић, обзнањује космогонична Троморавља које садржи мноштво мањих, комплементарних, светова. Њихове одлике и добро осмишљен поредак и однос, производе хармонију. Стварање сваког од њих, подсећа на почетак поезије („О уштаку, космогонична јастиса“). Та чињеница такође потврђује сложену природу и позицију песника, уопште ствараоца. Ко је, у ствари, песник Пастир, Вучји Пастир, Сејач, рајска

птица, анђел птица, дрво живота...? Кога он чува? Ко чува њега? Експлицитан одговор само на последње питање доноси следећи стихови: Песника не чува нико, / довољно је / присуство светлости... („О заједничарењу“). Стога, вратимо се светлости, зеленим пашњацима...

Илустрација књиге за децу Сенка Влаховић (Банатски културни центар)

Публикација Сенке Влаховић, визуелне уметнице, илустраторке и дизајнерке књиге, отварајући бројна питања из области теорије илустрације, представља, по речима рецензенткиње Горане Стевановић, важан подстицај за будућа истраживања, историзацију и различите приступе овој теми. Рецензент др Данило Вуксаповић пак истиче да Сенка Влаховић „уздигне дисциплину илустрације на заслужену лествицу, често недовољно признату у свету уметности“. Књижевница Гордана Малетић у својој рецензији каже да „комплексност питања, које захтева промишљање у домену уметничких вредности, посматрања са становишта историје, социологије, комуникације и рецепције, чини текстове објављене у књизи разноврсним и занимљивим“.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Душа је лептир кога ухватити не смеш

„Близнац времена“, Ненад Шапоња (Прометеј, Нови Сад, 2025)

Пише: Надежда Радовић

Песник Ненад Шапоња се потпуно открива у најновијој збирци песама „Близнац времена“ Оно што се могло наслутити у претходној збирци његове поезије „Срећна вода“ сада постаје белодано. Песме у „Срећној води“ су деловале као силни покушаји приближавања другој/другом, свеједно. Не, нема ту друге особе, све води ка приближавању самом себи, опом делу себе кога у недостатку адекватнијег имена, или је баш то адекватно име, зовемо душом. Душа је бит песника/човека и најтеже је спознати је, разумети, опростити јој, опростити себи самом што разуме њену крхкост, несталност, рањивост, променљивост, спремност да нас не следи, изда или да је издамо, да нас напусти, да се преокрене, да нас растужи до бола. „Душа је лептир кога ухватити не смеш!“ – написале Шапоња у поднаслову књиге.

А зашто га ухватити не смеш? Јер ће га твој додир ма колико био нежан повредити. Да ли је грех гребати по овој збирки песама? Најбоље би било само читати је, разумети њена упозорења. Све остало је грубост. А време? Колико је тек ово време несклоно овој врсти поезије, поезији за увек.

Збирка песама има три дела, међусобно условљене и срале целине. Једне без других не би могле опстати. Просто следећа даје одговоре на дилеме претходне.

Прва целина је „Када неприметно приметним постаје?“ Песник, попут Лајбница, који од бесконачно малих величина, инфинитезимала гради инфинитезимални рачун помоћу којег је могуће досећи бесконачност, разоткрива у себи наговештаје, бледе назнаке њеног свеприсутства. Наравно реч је о души, о властитој души коју мора спознати, разумети је, покорити јој се. Колико људи је никада не угледа, не сустретну се са њом, не пригрле је или их она престрави на похрле забо-

раву. Прво питање песника је „Колико дуго треба гледати: да би се догледала душа?“ И ако се загледамо у њу хоћемо ли препознати себе док је гледамо? Да ли је то вид ил' привид и када изгубљена душа проналази себе? „Сме ли се бити, баш онај који јеси?“ А потом, песник се пита где се складиште на личја лепоте наше душе и може ли душа твоја постати душа моја? У сталној двојности у човеку, преиспитивању, оптуживању себе самог и трагању за начином изласка из лавиринта властите душе је пут. Песник се пита, „Може ли се доброта научити?“ Нема одговора. Утеха је у несигурности „гола истина и гола лаж/сусрећу се понекад у истом простору... у којем се видимо само док се препознајемо.“

Друга целина су одговори на питање: „Идем ли тамо где не идем?“ Све око нас гура нас у уобичајено, свакодневно... „Сваки пут, / када обучеш одело, / излажеш се ризику / да постанеш то одело.“

Ипак, љубав постоји, свет постоји и када не прихватамо да будемо „негде“ дајемо шансу души. Зашто песник говори? Покушава да нам нешто каже „какав је то свет / у коме нико ништа ником / не жели да каже?“ – Звучи као вапај! Ко режира наше спове? Постоји место на којем смо најближи са душом, просто наше свесно ја најмање манипулише у сповима. Није се Јупит ухватио снова тек тако. Снови су говорили више о човеку од његовог ега, свесног пацијента на каучу. Песник се властитом сну обраћа: „Мој ли си мост / до мене?“

Ненад Шапоња доследно развија однос са властитом душом свестан немогућности да јој приђе. Богале, не утабане стазе, несигурност, лепота, спови можда обезбеде прилаз души, увек несигурац, упитан... А назив збирке „Близнац времена“ само је продужетак песама, потврда наше двострукости и противречности времена у коме смо осуђени да живимо. ■

НЕНАД
ШАПОЊА

БЛИЗАНАЦ
ВРЕМЕНА

Прометеј, ТАЈАНСТВЕНА ТАНКА

ВИШЕ ОД ИСТОРИЈЕ: КАСТРАТИ (3)

Јунаци монахиња Редата чисте страсти

Пише: Мила Михајловић

О папским кастратима су кружиле многе анегдоте. Позната је она када се један од њих обратио папи Иноћентију IX молбом да му дозволи да се ожени (кастратима је, иначе, било забрањено да се жене), уз образложење да операција није била добро обављена. На маргини молбе, папа му је као одговор написао: „Нек се кастрира боље!“

Не зна се да ли су кастрати и заиста били без сексуалне моћи. Познато је да се чувени кастрат Теодучи оженио и да му је жена родила двоје деце, али да је женина фамилија тражила, и добила, поништење тог брака. Сорлинију и Финаџију је, након дугих теоло-

Папа Павле VI упитао је композитора Игора Стравинског шта би црква могла да учини за музику. Он је одговорио: „Светости, вратите нам кастрате“

шких расправа на крају у Немачкој дозвољено да се ожене и њихови бракови су се одржали. Оно што је сигурно, јесте да су жене лудовале за кастратима, да су им се на сваки начин нудиле, приморавале да заједно побегну, изазивале љубомору и бес мужева који су ове онда изазивали на двојој.

Ако и пису никада доживели љубав, многи кастрати су постали пребогати и спавни, често излажући патњу кроз људљивост, перетко кроз вулгарност, насиље и друге патњиности. Тако је величанствени и прелепи кастрат Карестини одбио да пева арије које је сматрао да су недостојне његове бравуре, чиме је умео Хендла да разбесни, а Луиђа Маркези знаћи Маркезини, излазио је на сцену искључиво на коњу певајући своју омилјену арију, без обзира која би опера била на

репертоару. Толико су га обожавали, да је група дама у Милану 1787. године основала посебан манастирски ред у његову част чија је ознака била трава са његовим иницијалима и коју су монахиње Редата чисте страсти морале да посе везану око струка.

Колико год да нам „кастратор“ клешта могу да изгледају језиво, идеја о промени властитог тела у име успеха и славе нимало није страна данашњици. „Прилично је уврежено мишљење о међусобној повезаности физичке мутилизације и уметности, идеја о телу које се може мењати“, каже британски историчар Старки. А да и не говоримо о фасцинирајућој сексуалној димисивности, идеји о андрогеној фигури којима су Фаринели, Сепезино, Кафарели и други слуђивали и даме и кавалере, а који и данас остаје скоро обавезна карактеристика стар-мејкинга.

Нама од тих нота остаје само једва чујан ехо у писаним похвалама композитора који су, попут Хендла, описивали гласове кастрата као људски глас савршенства и глас врхунски и надљудски. Једини сачувани снимак таквог гласа датира из 1902. глас последњег кастрата, Алесандра Морескија. Морески је био директор Сикстинске капеле и, када је снимак сачињен, имао 44 године. Замагљен славим техничким могућностима тога доба, оставља тек да наслутимо глас истовремено моћан и певнио дечји у извођењу Гуноове „Аве Марије“. Коктел који је на ноге дизао публику која је у делиријуму урпала: „Дуги живот ножи!“

Свет музике никада није затражио опроштај за ове своје жртве, а неко њихов пестанак са позорница жали. Током једног приватног пријема у Ватикану, папа Павле VI упитао је Игора Стравинског шта би црква могла да учини за музику. Композитор је, дубоко се клањајући пред папом, одговорио: „Светости, вратите нам кастрате“... ■

ТЕОРИЈА КРЕАТИВНОГ ПИСАЊА

Добри писци су опасни индивидуалци

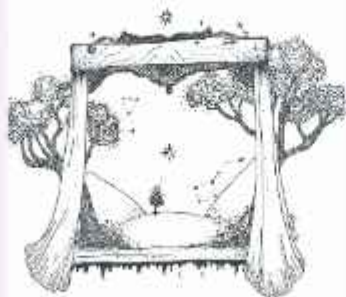
Уопште не постоје правила када су спољни (животни) услови у питању. Неком од писаца одговара миран и срећан грађански живот, неко боље функционише када је сам. Не ваља када се одабере погрешно: може се десити да будући писац упропасти или свој брак, или свој дар; дакле, није случајно врсни писац Милисав Савић записао и ово: „Наравно, не жртвуј живот литератури. Јер само једном ти је подарен. Створи и ти од свог живота причу – уместо да се претвори у причу о другима. Буди и ти јунак књиге, а не само њен писац“.

Неко ће тако препоручити весело сексуалан живот, а неко сексуалну апстиненцију; други успешан књижевник ће саветовати да се користи властита биографија, а онај трећи, рећи ће да треба искористи баш сваки лични доживљај (што није доживљено, не постоји). Највише ће бити у праву онај писац који каже да се не треба држати ниједног правила: добри писци су опасни индивидуалци и сваки од њих ствара, живи и пише по својим правилима.

Амерички писац Марк Твен није се слагао са људима који су сматрали да је могуће да неко научи како се пише роман.

– Човек који није рођен са талентом за писање романа много се пати док покушава да га изгради – рекао је он. – Он нема јасну представу о причи. Штавише, он нема причу.

Ђорђе Писарев
Илустрација: Н. Писарев

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Вито Даволи

превод: Мила Михајловић

КРАЈ СЕБЕ

Желим
те крај себе
сада кад дан више нема зраке у
зениту
и сумрак је спреман да ме отме
самоћи.

Желим те крај себе сада
када не прикупљам нити чувам
ридање нагорелих сећања
а лења златаста поднева
ме враћају у дрхтаје
ишчекивања.

Желећу те увек крај себе
и онда кад венама потече
подругљиви смешак времена
а мој дан крене да откуцава.

Желећу те крај себе.
Желећу те заувек,
јер празнина овог трена
није друго
до изгубљена тачка
у поларном мору,
сенка трепавице
у дану без краја,
дамар тамне
у неминовном трептању ока.

ОКЕАН

Пену таласа што назад беже
сакрио си
Као сузу зноја
Што преклизавља прамен
разбарушен
Од ветра.
И резигнирано гунђање океана
Ућуткао
Дахом дрске
Опомене.

СЕЋАЋУ ТЕ СЕ

На стихове Сапфе, фрагмент. 94 V.

Хтео бих да умрем
У овом трену.
Из мене се стапа и излива
Она што каже да одлази јер
мора,
Плачући
Као пред несрећом.

Иди спокојна,
Сети ме се у тишини
– знаш колико сам те желео –
заједно са лепотама које
проживесмо.

Ако заборавиш
– а заборавићеш! –
Подсетићу те на руже
Љубичице, орхидеје,
Венце од уздаха
Од руку и пољубаца око врата,
И још ћу осетити њихов мирис,
краљевски балзам сваке наше
жеље.

Ја ћу те се сећати:
Белих пољана,
Меких постеља орошених
Без храма и ритуала,
Осим нашег,
Без божанстава,
Осим нас самих.

Ја ћу те се сећати
У отисцима ветра и земље.

Милица Трифунов

СТАРИ КОЛОНИЈАЛИЗАМ

Презир се протеже
кроз све 34 провинције
и ветар шири гласине:
стиже освајач

Зелени одблесак шлемова
плови рекама
низводно и узводно,
чека се окидач

Под кожом,
испод најтање боре
имена прекрива туткалом
стари врач

На свим картама
Кроз кланце и клисуре
обрисаше се путеви
Зна ли Ефлијат
Још по којој
козју стазу

У празно вијоре заставе
страх је избелео све стегове
Данима
боју није могуће наћи
ни у гласу

Утишај снеге!
У Делфима жртве не приноси
не долази Александар
Македонски
чвор да размрси
већ конквискадор
да ти исплете нове

из рукописа: Шехерезада на пушпаузи

988

Ако ниси мртав
немој да се јавиш
Живи ме
не интересују

Ако знаш где сам
боље не долази
Не опраштам
што сам морала да те чекам

Ако се пробудим
и кроз јастук
престанем да те видим
шта да урадим?

РЕПТИЛСКИ МОЗАК

У утроби света, у води
пливају сви одговори
кад довољно потонем
опет ћу веровати у то
да крај за сваки страх је
кад очешеш дно

Из утробе света, из воде
кад се поново од мрака
одродим
иако не чујем,
иако не видим,
иако се не сећам,
почећу одувек да знам
свуд сам на свом
где не припадам.

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

На путу ка Галерију

Пише: Александар Милосављевић

Путеви Господњи данас су асфалтирани. Док крећем на још једно путовање на памет ми пада ова парафраза коју је Зико Цумхур записао на самом почетку својих *Лисама из Азије*. За разлику од славног ходољупца, писца, сликара, карикатуриста, сценаристе и ништа мање пасовитог боема и мудраца Цумхура, ја се сада нисам упутио ка Истанбулу, Кападокији и древном граду Кони, или још даље, ка Дамаску рецимо. Па ипак, исто као и Зико, и ја сам се, ево, упустио у још једну авантуру. Сигуран сам узбудљиву, а свакако неизвесну. Јер каква би то била авантура када би била лишена неизвесности. Искуство ме је, наиме, научило да неизвесност посматрам као можда један од наважних мотива који ме покрећу. Зашто би смо се уопште бавили нечим што ће имати извесан резултат? Тим пре што је коначни резултат нашег трајања извесан.

Зато је мој избор неизвесности којој се најрадије препуштам – позориште. Јер ту никада не можете бити сигурни каква ће бити резултат. Мислим да је Аца Поповић једном рекао да нема ничег лакшег но направити добру представу. Потребно је имати одличан текст, доброг редитеља, изванредну глумачку екипу и солвентног продуцента... а онда је неопходно и да све њих погледа Бог.

И ево, сада путујем ка новој авантури, на југо-запад Србије, у Зајечар, на прву пробу представе *Галеријеве утваре* Милоша Латинковића коју ће у Народног позоришту Тимочке крајине, „Зоран Радимиловић“ режирати Небојша Брадић. Лане сам у овом позоришту сарађивао са Жељком Хубачем који је режировао свој комад *Неки важан човек*. Драма и представа су биле посвећене Николи Пашићу, знаменитом Зајечарцу, премијеру у време владавине обе нововековне српске династије, али у исти и љутом противнику три суверена – Милана и Александра Обреновића и, пред своју смрт, Александра Карађорђевића. И представа која ћемо да правимо посвећена је Зајечарцу, но много старијем од Пашића (1845–1926). *Галеријеве утваре* је драмска прича о Галерију, римском цару рођеном око 250. године у Гамзиграду, једанаест километара удаљеном од Зајечара.

У конкретном драмско-театарском смислу везу између Пашића и Галерија не чине једино њихови биографски подаци, односно Тимочка крајина, па ни зајечарско позориште. Случајност је одредила да и Хубач ономад и сада Латинковић радњу драма сместе у тренутке предсмртне агоније својих драмских јунака. Хубачев комад почиње када Пашића погоди први можда ни удар, а Латинковићева драма белжеи Галеријеве предсмртне кошмаре. У оба случаја актери комада „премоштавају“ филмове свог живота, у свест која се постепено гаси враћају им се неки од кључних момената из њихових живота.

Има још нешто што повезује ове драме, нешто што ме је у оба случаја привукло комадима. Ни *Неки важан човек* ни *Галеријеве утваре*, ма колико утемељене на подацима из повести, нису историјске драме. И један и други писац су кроз примену *flash back* модела отворили простор за анализу функционисања механизма власти и међусобних односа две димензије стварности – оне интимне, породичне и, с друге стране, оне јавне, која се манифестује кроз власт и државничке послове. Пашић је живео у бурним временима, био је поборник идеја Светозара Марковића, за студентских дана у Цириху друговао је с Бакуњиним, спасавао главу пред гневним Обреновићима, а потом постао део њихове власти, прошао је с Карађорђевићима и српским народом голготу Првог светског рата да би учествовао у формирању Југославије, био слављен као маг политике и оптуживан за корупцију и пропад Србије. На другој страни, Галерије је од сељачета које чува стоку, откуда му и надимак Говедар, постао херој рата у којем је Римска империја тријумфовала над Персијанцима, постао Диоклецијанов мислећи, муж његове жене, султар па цар Рима, истакао се суровим прогонима хришћана да би, пред сам крај живота, издао едикт о верској толеранцији и практично пре Константиновог Миланског едикта легализовао хришћанство. Ако је Пашићев усуд био да стара једну државу и наслупи њену пропад, Галерију је судбина одредила да, између осталог и предсмртним едиктом, продужи живот једне империје. Дабоме Хубач и Латинковић се баве овом темом на начине који произилазе из литерарно-драмских поетика свакога од њих.

Миша Латинковић је написао одличан комад, његови драмски ликови нису једнодимензионални, нити његова списатељска идеја плута по површини приче. Напротив. Из смалкавајућих сећања и мракова прошлости пред умирућег Галерија искрсавају утваре којима је писац обезбедио животност, на сцену ступају сени особа за које је Галерије на различите начине везао своју судбину. Кроз ове сусрете он рекапитулира свој живот, присећа се онога што се збило, али постаје свестан и онога што је требало да уради. Слушајући одјеке давних вапаја хришћана које је осудио на страшне муке и погубљење, речи које му казује жена када га напушта или које је чуо од свог поочима Диоклецијана и верног саборца Севера, Галерије чује и глас истине о коју се огрешио зарад имперера Рима и очувања владарског пурпура. Небојшин и мој задатак је, барем у припремној фази, био да у тексту заостримо неке ситуације, да их ускладимо с редитељском концепцијом и будућом глумачкој игри.

О овоме разговарам са пријатељем Сташом Јамушаков, костимографкињом, док возим ка Зајечару. Недеља је, већер, топао дан, не журимо јер је прва проба заказана за понедељак. Сташа, изравно, већ има спремне скице костима. Уживам у њеној маштовитости коју је у стању да се подреди редитељским захтевима, но у мери која ипак неће угрозити њену креативност. О костимима

Миша Латинковић је написао одличан комад, његови драмски ликови нису једнодимензионални, нити му списатељска идеја плута по површини приче

Сташа увек прича са жаром вечито разигране девојнице која своју игру непрестано размаштава. Сценографија, коју је осмислио Небојша, и костими ће, знам то, у будућој представи заправо бити први важан знак публици да се пред њом неће одвијати биографска прича, да она неће бити смештена у епоху Рима с краја 3. и почетка 4. века, него ће сведочити о универзалним темама, дилемама и појавама.

Од Новог Сада пут нас води ка Параћину а одатле срећемо према Зајечару. Радујем се што ћемо се успети на Честобродицу и што ће Сташа, надам се, уживати у лепоти тамошње природе. Причам јој о глумачкој екипи с којом сам већ радио, о Наташи Петровић која ће играти Ромулу, Галеријеву мајку по којој је царска палата код Гамзиграда и добила име Феликс Ромулијана, о Милошу Такасковићу који ће бити Лудовико Манаки, необични градитељ Галеријеве Солунске куле, о Ани Бретшнајдер Такасковић будућој Галеријевој жени, иначе ватреној хришћанки, Јовану Вељковићу који ће играти Севера, верног Галеријевој саборца, такође хришћанског верника, Марији Никитовић која ће бити једна од младих Персијанки које су занеле Галерија и Габријелу Бећаревићу, необичном глумцу огромних потенцијала од којег очекујемо да од мале, наузгед небитне епизоде учини да Сеника мртвог војника постане важан и упечатљив знак у будућој представи. Нажалост нисам радио са Теодором Стојковић, која ће бити једна од две Персијанке, али и хришћанке те свештенице култа богиње Кибеле, али знам да није случајно у одличном зајечарском ансамблу. Нисам досад радио ни са Павлом Пекићем који ће бити Галерије, а ни са Зораном Карађићем – будућим Диоклецијаном, али обојицу знам као одличне глумце и поуздане професионалце.

Говорим Сташу и о Горици Илић и Светлани Цеди Николић, изванредним кројачицама с којима ће сарађивати, али и о младој али врсној инсценијаткињи Даници Илић, дизајнеру света Драгану Марковићу, дизајнеру тона Душану Пурешину, гардероберки Мирјану Станојевић, шефу технике зајечарског театра Жељку Шоршакановићу. Њих публика не види, често и не зна да они постоје, али су управо сви они, како то рече Аца Поповић, заправо део оног „благонакљоног божијег погледа“ од којег пресудно зависи успех позоришне представе. ■

ЛИЦЕ ЖАНРА: МЕЛОДРАМА

У прабини страсти

Пише: Светислав Јованов

„Одсвирај то, Сем, због старих времена“ – тако зајаста гласи најцитиранија реплика из култног филма „Казабланка“ (1942), коју изговара Ингрид Бергман као Илси Луид. Откуда онда оно „поново“, толико укоревљено, да је и Вуди Ален, тридесет година касније, употребио тако „преправљену“ фразу као наслов своје пародије Кертизовог филма? Једноставно, генерације публике скварају и ову фразу и саму сцену као састојак мита – а митско је у жанру мелодраме (с правом) јаче од логике, разума и истине.

Уосталом, овај жанр је и рођен у знаку парадокса: аутор „Пигмалиона“ (1770), првог дела означеног овим термином, иначе иначе кратке лирске сцене без речи праћене музиком (melos – музика и diano – делаги) био је Жан-Жак Русо, формално огорчени противник театра! А онда се, пантомимним постепено придруживао дијалог, док није комадом „Селина“ (1800) Жилбер Пиксерекур фиксирао образац мелодраме, какав, барем у основи, и данас постоји – у театру, на филму и у тв-серијалима.

Основни састојци класичне мелодраме су: даво изгубљена деца, писма обмане, оживљени који крију тајлу, осујећени покушаји убиства и разоткривене завере, диле мотиви пресвакогдо подређени брзим обртима и претераним емоционалним изразима. У њиховој реализацији учествује крајње ограничен скуп конвенционалних типова, од којих су најзначајнији, иако напомиње Џејмс Л. Смит, „јунак или јунакиња која пате, негативац који их прогана, и доброћудни шаљиваџи“. Према Смићу, мелодрама је „по правилу поучна, по ставовишту посматрана је филантропска, а по расположењу је сентиментална и оптимистичка“. Најме, радња има срећан завршетак, а након многих искушења врлине бивају награђене, а породица кикљени.

Према да, великом делом захваљујући и хиперпродукцији викторијанских мелодрама која је обезбедила већи део 19. века, „мелодрамско“ постало заједнички именитељ за вулгарност, неуверљивост и површност, ствари око овог жанра нису никада биле сасвим једноставне. С једне стране, као што указује Роберт Хајлман, мелодрама се разликује од трагедије тиме што је трагички јунак подељен изнутра (ипр. Антигона не може да сахрани свог брата а да не прекрши закон), док је јунак мелодраме „деловит“ – јер никада није сукобљен са самим собом, већ само са спољним непријатељем (негативцем, несрећом). У мелодрама се увек или губи, или добија, док је у трагедији стање ипак мало сложеније. С друге стране, као што показују две несумњиво најзначајније мелодраме 19. века, „Даме с камелијама“ Даме-Сина и Ростанов „Сирано де Бержерак“, интензитет и усмерење страсти (или опсеесије) може подарити мелодрамском протагонисти митски ореол (а тиме и универзалност).

Бројне могућности за развој и преображавање мелодрамског жанра у поменутој смеру омогућило је филм (иако ни скорји доприноси врхунских тв-серијала нису занемарљиви). Након две деценије мање-више „индустријског“ приступа мелодрама, уочи рата отпочиње први креативни процват овог жанра, чије су главне одлике превласт емоције, и синтеза лика и харизматичног актера; у Холивуду, реч је о низу који спаја „Прохијало с вихором“ (1939), „Казабланка“, „Трамај назван жеља“ (1951) и Сирков „Све што небо дозволи“ (1955). Европски пацдан овом процвату, чине Карнеова „Обала у магли“ (1938), Висконтијева „Опсеесија“ (1943) и Фелицијева „Улица“ (1954). Наредна фаза отпочиње Трифоновим делом „Жил и Цим“ (1962), а следе му постачни Лелушев „Један човек, једна жена“ (1966), сентиментална Хилерова „Љубавна прича“ и романтично-аналитична „Ели Хол“ Вудија Алена (1977): од кршење родних табуа, преко пустиловности до промоције либералних вредности.

А онда, појашљују се играчи који мењају саму природу (жанровске) игре: у Европи, Фасбицдер „Браком Марије Браун“ (1978) комбиљује радикалност патње са оштрином социјалног става и пркосном магијом вазузенног. На другој страни, Роберт Бентон (иначе сценарист „Бони и Клајд“) кроз „Места у срцу“ (1984) предочава америчку руралну забит као попрштне праштана и прочишћења; најзад, у „Пољупцу жене паука“ (1985), Бабенков неконвенционални пар проширује истовремено границе интимног и политичког.

Најзад, најновију уочљиву фазу мелодраме – коју одликују зачудност, фантазија, поигравање с историјом, али самом (филмском) илузијом – несумњиво инаугурише Вендерсово „Небо над Берлином“ (1987), poema о драгоцености смртности. Насупрот њој стоји смртоносна игра историје и опере у „Збогом моја конкубино“ Чен Кајгеа (1993), док се, чини се, у Истудовим „Мостовима округа Медисон“ (1995) холивудска мелодрама донекле враћа у воде „сирковске“ потмуле патње. Али да овом жанру ипак не недостаје виталности, сведочи понајвише Мингелли „Енглески пацијент“ (1996). Јер, овде се, након пола века, мелодрамски кололет рата, љубави, сећања и губитка изнова враћа у Африку, али и у временску петљу у „Казабланка“: од Марока до Египта, од „Риковог америчког кафеа“ до „Пешине пливача“. Подсетимо се да је мелодрама – митски жанр, а митови се надовлажују кроз понављање. Отуда Умберто Еко, тврдећи како „Казабланка“ није само један филм, већ читава антологија филмова, доспева до посете која се може применити како на „Казабланку“, тако и на мелодраму уопште: „Сачињена збрда-здрла, она је заправо снимала себе саму, ако не зајаста против воље њених аутора и глумаца, а онда у најмању руку изван њихове контроле“. ■